
КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

Л. Л. КІСТЕРСЬКИЙ,
професор, доктор економічних наук,
професор Донецького національного університету імені Василя Стуса,
директор Інституту міжнародного ділового співробітництва,
вул. Лютеранська, 21/12, оф. 25, 01024, Київ, Україна

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ТА СОЛІДАРНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Бібл. 1.

LEONID KISTERSKY,
Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Professor of Vasyl' Stus Donetsk National University,
Director of the Institute for International Business Development,
21/12, Lyuteranska St., Of. 25, Kyiv, 01024, Ukraine

PREREQUISITES OF SOCIAL AND SOLIDARITY ECONOMY DEVELOPMENT IN UKRAINE

Reference 1.

Довготривалі кризові явища в сучасній світовій економіці, загострення екологічних і соціальних проблем поставили перед багатьма країнами завдання зміни “політики зростання”. Ця політика хоча включає в себе елементи соціального захисту і захисту навколишнього середовища, але не ліквідує структурні передумови нестійкого і нестабільного розвитку. У цьому зв’язку авторитетні міжнародні організації пропонують нові глобальні стратегії розвитку. Зокрема, розробляючи нову глобальну стратегію розвитку на період після 2015 р., експерти ООН дійшли висновку, що суто економічне зростання плюс соціальний захист не відповідають повною мірою цілям сталого розвитку. Тому ідея соціальної солідарної економіки дедалі частіше стає складовою економічної парадигми публікацій у багатьох країнах і набуває популярності серед розвинутих ринкових демократій.

Помітний внесок у дискусію на цю тему зробив колектив українських науковців. Спочатку в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка було проведено міжнародний симпозіум “Соціальна солідарна економіка: вибір України”, а потім у Великобританії англійською мовою було видано книгу під цією самою назвою за редакцією професора Інституту міжнародних відносин А. Філіпенка [1]. Беззаперечною заслугою керівника авторського колективу є те, що йому вдалося концептуально об’єднати

© Кістерський Леонід Леонідович (Kistersky Leonid), 2018; e-mail: l.kistersky@iprgroup.info.

12 окремих розділів різних авторів, зробивши цілісне дослідження перспектив розвитку солідарної економіки в Україні.

По суті, соціальна і солідарна економіка (ССЕ) – це альтернатива сучасній ринковій системі ведення економічних відносин. На відміну від концепцій економічного зростання, ССЕ – економіка етичних принципів і ціннісних підходів до економічного розвитку, відповідно до яких забезпечується сталий розвиток соціально-економічних і екологічних систем. У широкому сенсі під соціальною і солідарною економікою розуміються такі форми суспільної організації праці, за яких відбувається гармонізація економічних і соціальних цілей та інтересів суб'єктів економіки. У вузькому – така форма громадської організації праці, яка значною мірою спирається на солідарну взаємодію членів економічної системи і в якій економічні результати розглядаються як засіб досягнення соціальних цілей. У формуванні економічних відносин в умовах ССЕ провідну роль відіграють звичайні люди.

ССЕ за своїми принципами істотно відрізняється як від державного сектору, так і від сектору, створеного на основі приватної власності. Не випадково ССЕ часто називають “третім сектором”. На відміну від державного сектору, в якому організаційний вплив формується згори донизу, у ССЕ організаційний принцип реалізується у зворотному напрямку – знизу вгору. Порівняно з підприємництвом, організованим на основі приватної власності (включаючи кооперативи), в ССЕ максимізація прибутку не є пріоритетним завданням. Крім того, всі учасники економічного процесу мають набагато більшу рівність прав у прийнятті рішень і відповідальності за можливі ризики, а також набагато більший ступінь свободи і самоорганізації.

Слід підкреслити, що основними мотивами діяльності в ССЕ є не максимізація і перерозподіл прибутку, а задоволення потреб колективу – створення робочих місць, поліпшення умов праці, реалізація громадських ініціатив, захист навколишнього природного середовища, покращення здоров'я тощо. У ССЕ на перше місце виходять принципи етики, альтруїзму, прийняття відмінностей і взаємозалежності. У сучасній соціал-демократичній концепції солідарності акцент робиться на створенні почуття спільності, соціальної інтеграції та поділі соціальних ризиків, а замість абсолютизації принципу колективізму декларується визнання першості індивідуальної свободи над колективною солідарністю.

Як свідчить практика, форми і методи ССЕ є своєрідною альтернативою конкурентності, і якщо остання дозволяє досягти ефективності економічних систем шляхом відбору найбільш досконалих їх форм, то в ССЕ аналогічне підвищення ефективності досягається через реалізацію синергетичних ефектів інтеграції зусиль їх окремих учасників. Прикладом можуть бути такі сфери ССЕ, як виробництво зеленої продукції та зелений туризм, які тільки почали розвиватися в Україні.

Таким чином, як слушно обґрунтовується в книзі, для України надзвичайно актуальною є побудова національної солідарної економіки як альтернативи сучасній олігархічній економіці та політичній системі. Солідарність притаманна українцям та їх менталітету, і це допомагало їм пережити важкі часи. До солідарності у своїх творах закликали класики української літератури – інтелектуальні та моральні авторитети Т. Шевченко, Г. Сковорода, І. Франко та Л. Українка. Принципи солідарності і профспілка “Солідарність” стали визначною силою у перетворенні постра-

дьянської Польщі на успішну європейську країну. Але принципи соціальної та солідарної економіки не є винаходом сучасних дослідників, а мають, як пишуть автори книги, досить давню історію. В усі часи про це мріяло багато видатних мислителів минулого з різних країн: англійський філософ-утопіст Т. Мор, італійський філософ і політик Т. Кампанелла, французький теоретик Ч. Фур'є та інші. Історія розвитку і практика ССЕ істотно трансформувалися в Німеччині в 1970-х роках, перетворившись на осередки комунітарного життя на основі анархічного студентського екологічного руху.

Поки що не існує загальноприйнятої теорії чи моделі солідарної економіки. Багато авторів намагаються переконати інших, що тільки їх підхід є правильним і може привести до справедливої соціальної економіки без експлуатації та руйнації навколишнього природного середовища. Але всі, включаючи авторів книги, сходяться в тому, що в досягненні соціальної справедливості в широкому розумінні на перше місце виходять морально-етичні принципи, система цінностей конкретних людей – суб'єктів взаємодії в політичній, економічній та інших сферах на всіх рівнях.

Історія свідчить, що демократія спочатку виникла і прижилася в тих країнах, де вкорінено цінність чесної гри за правилами, яка має головне значення для англо-протестантської традиції. М. Тетчер у своїй праці “Мистецтво управління державою” зазначає, що в епоху демократії управління країною без урахування моральних принципів є практично неможливим. Ще один видатний экс-прем'єр-міністр Великобританії Т. Блер у своїх політичних мемуарах підкреслив, що Європа має багато як вад, так і прогресивних цінностей, сповідує традиції християнства, і саме завдяки своїй бурхливій історії сьогодні стоїть на високому щаблі людської цивілізації.

Як кажуть, все нове – це добре забуте старе. Авторство цього популярного твердження приписують багатьом історичним персонам, але найбільш відомим воно стало після публікації у 1824 р. спогадів Розі Бертен, особистої кравчині французької королеви Марії-Антуанетти. Одного разу Роза, злегка оновивши старе плаття королеви, запропонувала його королеві як нове, і та із задоволенням його прийняла. “Нове – це добре забуте старе”, – прокоментувала цей випадок винахідлива кравчиня. Принципи успішного запровадження соціальної та солідарної моделі розвитку відомі людству досить давно, вони були викладені ще у Святому Писанні більш як 2000 років тому, а їх втілення у практику почалося 500 років тому з часів Реформації в Європі.

Автори книги переконують, що Україні потрібна альтернатива сучасній олігархічній економічній і політичній системі, і нею повинна стати національна солідарна економіка, яка здатна підвищити добробут громадян, гарантувати сучасний спосіб життя, якісні освіти і медицину, соціальний захист за умов свободи і демократії. З цим важко і не варто сперечатися. Цей шлях успішно пройшла Європа, і Уряду України дуже потрібен сучасний інструментарій, який дозволить ефективніше здійснювати реформу системи державного управління на основі більшої децентралізації влади, з перенесенням повноважень на рівень територіальних громад. Крім того, важливою складовою процесу децентралізації має стати посилення економічної спроможності територіальних громад через всебічне передання знань і практичного позитивного досвіду для розвитку їх потенціалу. У цьому контексті особливу увагу варто приділити тимчасово непрацюючим праце-

здатним особам з метою їх залучення до активного соціально-економічного життя. Разом з набуттям звички до праці потрібно поступово змінювати психологію людей, перетворюючи їх із стійких споживачів видаткової частини бюджету на надійних платників податків, яким наповнюватиметься його дохідна частина. Останні роки соціальні витрати домінують у бюджеті України, перевищуючи в рази витрати на науку, освіту всіх рівнів та інновації, разом узяті. Подібна структура видаткової частини бюджету свідчить про явну недостатність ресурсів для економічного зростання і не є привабливою для інвесторів.

Слід зазначити, що апарат чиновників та їх функціональні обов'язки непропорційно роздуті, але ще більше занепокоєння викликає його невисока професійна компетентність і особливо – відсутність моралі у багатьох представників чиновництва на найвищому рівні, які “соромлять батька свого і народ свій”, висловлюючись мовою біблійних постулатів. На додаток до слабкої законодавчої бази – хибна кадрова політика, що ґрунтується на кумівстві, земляцтві й клановості, яка призвела до зростання кількості явно негідних персонажів у вищих ешелонах влади і, відповідно, до подальшого ослаблення законності.

В Україні “політичною доцільністю” часто пояснюється просування на найвищий рівень людей не тільки без відповідного обдарування або освіти, але й без морально-етичних принципів. Таких керівників тримають при владі горезвісні квоти і політичні союзники, для яких високий пост у виконавчій владі – не складна робота і величезна відповідальність, а лише засіб для задоволення політичних амбіцій і доступу до видаткової частини бюджету.

З огляду на це, важливим є дослідження моральних цінностей українського суспільства, оскільки вони формують владу, яка здійснює державне управління. Не заяви про бажання бути у демократичній спільноті цивілізованих країн, а лише багаторічна цілеспрямована праця, орієнтована на досягнення відповідності нормам моралі і законів, може здобути повагу до нас інших народів і відкрити перед нами двері до об'єднання розвинутих у всіх відношеннях країн.

Таким чином, перед народом України постає важливе і довгострокове завдання – усвідомити, що стало причиною утворення успішних держав і поступово змінювати свою ментальність на основі високих етичних норм. На цьому шляху буде потрібно змінити внутрішні засади розвитку держави, створити умови для функціонування економіки на благо суспільства, а також досягти рівності всіх без винятку перед законом.

Отже, книга українських науковців зробила важливий внесок у розвиток теорії солідарної економіки, а її публікація англійською мовою у престижному видавництві дозволить нашим дослідникам бути почутими іноземними колегами, довести міжнародній спільноті, що Україна має обґрунтовані наміри розвиватися європейським шляхом.

Список використаної літератури

1. A Social and Solidarity Economy: The Ukrainian Choice. Edited by Anton S. Filipenko. – Cambridge Scholars Publishing, 2017. – 207 p.

*Рецензія надійшла до редакції 4 квітня 2018 р.
The review was received by the Editorial staff on April 4, 2018.*